

Vámos Tibor

## Rendszerek és filozófia: Ontológia

### Ontologia, lételmélet

A természettudományos gondolkodáson belül gyakori az a nézet, hogy a lételmélet nem tartozhat a kritikai gondolkodás körébe, hanem minden változatában teológiai, azaz hittan jellegű. Ezzel szemben az érvelés a hazug paradoxonhoz és annak sokfajta további fejleményéhez, nem utolsósorban a gödeli tételekhez csatlakozik: az ember a maga korlátozott élettartamában, generációs sorozataiban és minden további önmagához, fajtájához kötött érzékelési, gondolkodási világában sem lehet képes az Univerzum végtelennek tűnő teljességét átfogni. Ezért kapaszkodnak a legkritikusabb elmék is emberfeletti, de valamilyen mértékben mindig antropomorf elképezésekbe, a megérthetlent a megfoghatatlan titokzatosságába burkolva.

Maga a kérdésfeltevés is antropomorf és ezért mélyen érthetően emberi: célokat és a célokhoz vezető utakat keres egy végtelenül felfoghatatlan világmindenségben. Nem kivételek ebből azok a nagyszerű kozmológiai és mikrofizikai eredmények sem, amelyek a létező világ törvényszerűségeit igyekeznek feltárva megközelíteni. Ezeknek az eredményeknek a legnagyobb alakjai is elkalandoznak a hitekhez köthető feltételezések, beszédfordulatok és problémázások körébe.

Az indíték mélyen emberi: a horror vacui, az űr rettenete és ebben a kapaszkodók keresése. A legáltalánosabb motivációja a halálfélelem.

Mindezt nem módosítva merült fel a korábbiaknál élesebben az ember jelenbeli és jövőbeli szerepének a kérdése. Ezt a hitvilágok elsősorban egy, vagy több emberfeletti lényhez gyakorolt viszonnal oldották meg és annak tartalmát jobb és kevésbé jó módon gazdagították az emberek közötti viszonyok, magatartások aktuális kánonjai.

A hitvilágok történetéhez keserű tanulságként csatlakoztak azok a társadalom-berendezkedési ideálok és ideál-torzszülöttek, amelyek hosszú előleletek után huszadik századi megvalósítási kísérleteikkel szörnyű tömegcsődökben szerepeltek le.

Mai világunkban ez a regula-módszer, amely a világnézetet egységes szabályrendszerekkel és hierarchikusan rendezett hitrendekkel igyekezett alakítani, a még a korábbi gyengeségeivel szemben is kevésnek bizonyul. Ennek nem elsősorban a hitek történelmi gyengülése és torzulásai az okai, hanem az ember életszerepeinek radikális változása egy erősen automatizált olyan világban, amelyben a korábbi, életet betöltő munkaszerepek életformák jelentősége radikálisan csökken. Minden nehézség és megoldási lehetetlenség ellenére új módon merül fel az emberi lét szerepeinek, feltételezett céljainak problémája. Ebben, sajnos, csak tapogatózhatunk, kísérletekre, részleges tapasztalatokra és bizonytalan teóriákra támaszkodhatunk, segítségül véve ismeretelméleti gyakorlatunkat.

Mivel kérdéseink szempontjából ez a humán problémakör tűnik a legaktuálisabbnak, a metodikai megjegyzéseket követően és azokra támaszkodva igyekszünk ezekre visszatérni.